

PROTESTÁNS HETILAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

Megjelen minden héten egyszer szombaton egy iven. — Előfizetési ár egy évre 6 frt, félévre 3 frt. — Az osztrák-magyar monarchián kívül eső országokba egy évre 7 frt. — Egyes szám ára 12 kr. — Hirdetések díjja száz szóig 1 frt; kétszáz szóig 2 frt; a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr.; harmadiknál 70 kr.; bélyegdíj mindenik hirdetésnél külön-külön 30 kr. Melléklési díj minden száz darabtól 1 frt 50 kr. A lapot érdeklő mindennemű közlemények a szerkesztőhöz — Nagy Péterfia-utca 961 sz. intézendők.

A vallásszabadság és polgári házasság.

(Folytatás.)

A jelen korszak jelszava: a teljes vallásszabadság. De e nagy jelszót ajkain hordozó nagy tömegnek hanyadik százaléka gondolta meg, hogy e pár szóban mennyi foglaltatik, mennyi nagy és fontos kérdéssel áll az oly összefüggésben, hogy azt ezek nélkül megoldani nem lehet, ezek közül pedig csak egynek is megoldása a legnagyobb tanulmányt, eszélyt, bölcseséget követeli. Azért szükségesnek látszik a vallásszabadságot mind lélektanilag fejtegetni, mind azon nagy kérdéseket legalább érinteni, melyek annak feltételei, kellékei.

A teljes vallásszabadság fogalmát fejtegetendő, elébb szükségesnek látom magát a szabadság fogalmát lélektanilag meghatározni. A szabadság fogalma a lélek szemléletén alapszik, nem pedig a gondolkodás által bizonyos ismertető jegyekből, mint elemekből összealkotott, összetett ugynevezett abstractum. azért helyesebben eszmének (idea) nevezhető az. Az eszme pedig mindig valami végetlent, feltétlent fejez ki, mely a tér és idő szűk korlátai közé be nem foglalható, épen azért az emberi akarat és elhatározás legnagyobb tényei által sem valósítható egy bizonyos pillanatban, sőt valódi adaequátsággal soha. Hát mi is lenne a világból, ha az eszmék egész tartalma kimeríthető volna egy adott alkalommal! Annyi volna ez az emberiségre nézve, mint a legszebb gyümölcsnek a teljes érettség, mely után az lassanként izetlenülni, erjedni kezd, s azután megrothad és elvész. — Vége volna akkor az emberi nem előrehaladásának, tökéletesedésének, a tudományok, művészetek fejlődésének, a társadalmi intézmények folytonos javulásának. Az eszmék végtelen magasságban levő fénylő csillagok, melyek a czélt mutatják, a hová vágyunk s a hova jutnunk kell; mindig közeledünk azokhoz, nagy, hosszú terveket hagyunk hátunk mögött s azok mégis elérhetlen távolságban ragyognak felettünk. Ez a viszony nyugtalanít, felháborít bennünket, s

kedvetlenséget szül előre vágyó lelkünkben, de ép azért mozgató, hajtó eleme akaratumknak, eszközlője tökéletesedésünknek. — Az Isten végtelen bölcseségének intézkedése ismerhető fel ebben. A szabadság eszméje is tehát a maga teljességében úgy, hogy a tökéletest sejtő lélek valami hiányt, fogyatkozást ne érezzen, nem realizálható, sőt ha a bizarr állításban gyönyörködném, azt mondhatnám, hogy mihelyt a tökélyes szabadságot eléri valamely nép, ha ugyan elérheti, azonnal a szolgaság felé kell visszaesnie. Mert az ember tétlenségben nem lehet, nyugtalan természete őt szüntelenül hajtja; ugyde már előre nem haladhatván, visszafele kell mennie. A szabadság eszméjének az eddig mondottakon kívül sajátlagos jelleme van, melyet negative lehet kifejezni e szóval: korlátlanosság, olyan valami, a melynek korlátja, határa nincs. Az maga ugyanis nem pozitív, hanem sokkal inkább olyan valami, a mi az ember bizonyos czélra irányzott tevékenységének útjában nem áll; azt megszületni engedi. De hát a térben és időben lehet-e, képzelhető-e valami, megfelelő korlátok és határok nélkül? Eszmeileg véve tehát, a vallásszabadság is valami olyat jelent, mit ma vagy holnap, tehát bizonyos időpontban egész fenségében realizálni, kifejtteni, ténynyé, valósággá tenni nem lehet. Azért már a teljes jelző felesleges is, a kellőnél sokkal többet kifejező a *vallásszabadság* szó előtt.

A teljes szó pedig feltéve, hogy helyes értelemben veszik, a kik használják, annyi mint a német unbedingt, vagy absolut, tehát feltétlen, független semmi által meg nem határozott. A kik tehát a teljes vallásszabadságot kívánják ma vagy holnap a szó szoros értelmében realizáltatni, lehetlent, képtelent, kétszeresen valósíthatlant kívánnak. — A mi már fájdalom, néhai nagy nemzeti bölcsünk is csak vallásszabadságról beszél 1873. június hóban tartott világhírű beszédében, s ezt is csak fokonyként, csak módjával kívánja életbe léptetni. Miután azonban a teljes vallásszabadságot a nagyokat mondani szerető világ örömmel használja, én az alatt az egyáltalában

kivihetetlen, a korlátlan képzelem szülte szabadságot értem, én megelégszem a fokoként létesülhető szabadsággal is. Különben a teljes, a korlátlan, az absolut vallásszabadság, hogy vele örökre végezzek, végelemzésben a vallásnak enyészvét, halálát jelenti. Mert természetesen az államnak semminemű joga sem lehet alattvalóit arra kényszerítenie, hogy a területén létező cultusformák bármelyikét is elfogadják vagy kövessék, sőt a szabadság eszméje szerint arra sem kötelezheti azokat, hogy általában Istenben higgyenek. Ugy, hogy ha azon korlátlan vallásszabadság lehetséges, az legelsőben is hivatalosan proklamálná az atheismust. Atheismus! Ez egy nagy temetőt jelent, melyben a kegyelet, a tiszta, nemes erény, az önzetlen szeretet, igazság, a jogrend benső tisztelete, szentség s eszményi tökéletes életre törekvés, az életet megszentelő remény: tehát mindazok, amelyek ma az életnek fényt kölcsönöznek, feltámadás nélküli halálukat aluszzák. Akkor nem lesz értelme a római költő szép kifejezésének: os homini sublime dedit coelumque tueri, — hanem valósul: pronaque terram animalia ut caetera spectant. — Sejtik ezt az atheusok magok is, hiszen már különbséget kívánnak tenni a tisztességes és nem tisztességes atheismus között. — S én úgy tudom, hogy bár Észak-Amerikában az egyesült államokban a felekezetiellenesség meg van is engedve, az atheismus nyílt proklamálása tilos, sőt az oly vallásos társulatok sem türetnek, melyek a keresztyén elvek erkölcsi alapján fejlődött társadalmi intézményekre nézve veszélyes tanokat hirdetnek. Emlékezzünk csak a soknejüség terjesztő mormonismus üldözésére az északamerikai államhatalom részéről, holott mai napig ott létezik legnagyobb vallásszabadság. De nekünk több kell talán, mint Észak-Amerikának is! Mily szép is lesz, midőn olvassuk: itt az atheus klub helyisége; ott chinai pagoda a természeti gyönyör istenének, emitt mormon kápolna. Ezek lesznek a szép és boldog napok! De Uram, szabadíts meg tőlök.

A vallásszabadság korunk nagy problémájának megfejtésétől függ az államok szerencsés, békés, boldog fejlődése, úgy az egyéni, mint társadalmi jogok megvédése egymással szemben. Kölcsönösen szent az egyénnek joga, de még szentebb a társadalom és állam joga, érdekének biztonsága a jelenben és jövőben. Ezeket ki kell egyeztetni; — de az egész érdekét nem lehet a részeknek alárendelni.

Ezek után érdemes lesz felemlíteni azon kérdéseket, melyeknek megoldása a vallásszabadság kérdésétől elválaszthatatlan, s a melyek határozzák meg annak lényegét.

Mig a fentebbiekben kiválóan bölcselmi szempontból foglalkoztam a vallásszabadság kérdésével, a mennyire időm és tehetségem engedte, most már különösebben gyakorlati oldaláról fogom azt vizsgálni és fejtegetni. Szükségesnek látom azonban előre jelezni, hogy én a vallásszabadság kérdését kiválóan a magyar viszonyok szempontjából fogom megtekinteni.

Az előzményekből világos, hogy a vallásszabadságról, mint társadalmi elvről lehet szó, mert azzal csak egy társulatot alkotó rokon hitű egyének szövetezete élhet, csak ilyen szövetezet mint egész követelheti azt magának az államban és az állammal szemben.

A vallásszabadsághoz tartozik:

1. *A jus confessionis*, azaz azon jog, hogy az egy hitet vallók saját vallástételüket megállapíthassák. Kétségtelen, hogy ez az első ismertető jegye a vallásszabadságnak, hogy minden külkényszerítés nélkül, a legteljesebb önelhatározás alapján mondják ki a társulni akarók, mik azon közös pontok, melyekben egyeznek, melyekre nézve mintegy egyéniségüket megkötik mindaddig, mig a kölcsönös megállapodás, a közösen megállapított hittartalom a társulat tagjait kielégíti, mig az lelkeket táplálja és élteti. Önként következik, hogy mihelyt valaki meghasonlott lelkében azon társulat hitelveivel, melyhez eddig tartozott, joga van, természetesen tszerint jogának kellene lenni arra nézve, hogy azon egyházi társulattól kilépjen, s oda menjen minden alakiságok mellőzésével, ahol vallásos szükségét inkább vagy teljesen kielégítve hiszi és reményli. E szempontból véve a dolgot, nálunk a vallásszabadság e részben is hiányos, mert nálunk egyik egyházból másba átlépni kívánónak jelentgetnie kell magát itt és amott, s hogy az ily jelentgetések alkalmával mennyi kellemetlenséget, sértő gunyt kell kiállania még a legműveltebb osztályokhoz tartozó gyöngéd nembelieknek is, közönségesen tudva van. *Ez tehát első követelménye a vallásszabadságnak, hogy az áttérés szabad, akadálytalan legyen.* E jog megadása az államban semmi jogát nem érinti, mig ennek megtagadásával azon gyanuba jön, hogy egyik vagy másik egyháznak érdekét szolgálja, félti, a többiekkel szemben. Az államban nézve majdnem mellékes dolog az, hogy a kebelében létező egyházak tagjainak számviszonya miként változik időről időre, reá nézve fontos első sorban az, hogy az egyházak, vallási társulatok semmi olyat ne tanítsanak, a mi az ország törvényeibe ütközik, a mi a jó erkölcsöt sérti vagy veszélyezteteti, s a polgárok békéjét fenyegeti, zavarja; magától értetvén, hogy oly

elveket sem vall, melyek az Isten tiszteletét megengyengítenék vagy épen aláásnák.

De mikép ismeri meg az állam valamely vallási társulat alapelveit? Az eddig uralkodó elv szerint az európai államokban a vallásos társulatok előzetesen tartoztak azokat az államnak bemutatni, míg a mai jogi felfogás szerint ez nem szükséges, hanem az államhatalomnak oly intézkedésekről kell gondoskodnia, hogy azok segélyével minden az állam törvényei, a közérkölc és béke megrontására irányzott törekvések megtoroltassanak.

E felfogás a szabadságnak okvetlenül sokkal kedvezőbb s a művelt államok törvényhozásához, úgy látszik, egyedül méltó. Senki sem tiszteli jobban nálam a vallásszabadságot, de nem titkolhatom el, hogy nekem bizonyos aggodalmaim vannak, ama szabadabb s emelkedettebb felfogásra nézve. — Vannak vagy keletkezhetnek vallási társulatok, melyek titokban tartják hittételeiket, pedig meglehet, hogy ezek között olyanok is foglaltatnak, melyek a közérkölciséget sértik, a tulajdonjog megszokott elvébe ütköznek, vagyon és női közösséget vagy soknejüséget hirdetnek, vagy épen a polgári felsőségek, adózásnak szükségtelen voltát tanítják, mint részben a mormonokról s részben a nálunk is létező nazarénusokról állittatik. — Az sem lehetetlen, hogy egészen szociális irányu társulatok vallásos jelzöt vesznek fel, hogy a közvélemény előtt tekintélyt és véleményezési jogot nyerhessenek, holott tanaik épen a fenálló jog és államrend felforgatására irányozvák. Az ily vallási vagy egyéb társulatok káros hatását utólag a törvények megtorolhatják ugyan, de vajjon mig az államhatalom annyi ténynek jó világos tudatára, hogy ellenök törvényes eljárást indíthatna meg, nem lesznek-e az állam és társadalom alapjai megrázkódtatva, a midőn majd a gonoszok is a martyrság koszorújával lesznek övezve, ha az állam kénytelennek érzi magát azon eljárást követni: ense recidendum est ne pars sincera trahatur. Vajjon ha a tudományos és művészeti czélokra alakult egyesületek, melyek a szellemi és erkölcsi tökéletesedés zászlóvivői, alapszabályaik bemutatására köteleztetnek, nem lehetne-e az ujonnan keletkezhető vallási társulatoktól is megkivánni, hogy alaptételeiket az államkormányának csupán abbeli meggyőződés szerzés végett bemutassák, hogy azok állam, erkölcs és Isten tisztelete elleni elveket nem foglalnak-e magokban? Az állam annyi nagy és szent érdekeknek, javaknak és jogoknak letéteményese, természetes és köteles védője, hogy attól ily jogot a szabadság abstract tisztelete miatt elvitatni alig lehet. De vajjon a vallási

társulatok igényelhetik-e az állam védelmét, ha ennek még csak tudtul sem adták létezésüket és erre való jogosultságokat nem igazolták? Ne mondja senki, hogy obscurus vagy bornirt e felfogás, mert nem a korlátlan, hanem az okos szabadságban van üdve az államnak, a nemzetnek és emberiségnek. — Nemesak az egyes egyéneknek, hanem az egyének összeségének szempontjából mérlegelendő minden kérdés, tehát a vallásszabadság kérdése is. (Folyt. köv.)

A lelkész mint anyakönyvvezető.

A lelkész, mint ilyen, az állami hatalom szigorubb felügyelete alatt, főleg mint anyakönyvvezető áll. Az állam e nagyfontosságú ügyet már a legrégebb időben a lelkészek kezébe tette le s abban hagyta napjainkig. Az állam adta ki s határozta meg a rovatokat, melyek szerint az anyakönyvek vezetessenek; meglegedvén kezdetben 3—4 rovatval, mignem ezek hiányos voltáról meggyőződén, lassankint részletesebbé, teljesebbé lettek. A mult század közepétől e század elejéig elannyira hiányosak a bejegyzések, miszerint ha szükség van rájuk — hála Istennek! hogy csak nagyon ritkán van — jó lélekismerettel nehéz kiállítanom az okmányt, midőn ilyen helyekre találok: „Miska cigánynak kereszteltem Sárát,“ „Kis András uramnak egy kis leánykáját temettem el tanítással,“ „Nagy Pálnak született egy fia“ stb. Még e század közepén sincs a keresztelési anyakönyvekben a „születés éve s napja“-nak rovata, holott egyesek életére sokszor nagy befolyású az, ha egy hónap, vagy sokszor ha csak egy héttel született is a megkereszteltetése előtt. Nem tagadható, hogy a lelkészek is nagyon hanyagok voltak az anyakönyvvezetést illetőleg, a mennyiben a meglevő rovatokat sem töltötték ki kellőleg, hanem vagy hiányosan, vagy csak a naptárukba, vagy sehova sem vezették be az adatokat.

Csak az újabb korban kezdi az állam szigorubbban venni az anyakönyvvezetés ügyét, mint a mely az állam polgárainak anyagi ügyeinél oly fontos szerepet játszik. — Még a jelenkorban is sokszor hangzik a panasz az állami hivatalnokok ajkairól a lelkészek e tekintetbeni könnyelmősége — nem akarom hinni, hogy roszakarata — visszaélései ellen. S én ennek tulajdonitom azon törekvést, mely az anyakönyvek vezetését a lelkészek kezéből a polgári hatóság jogkörébe kívánja áthelyezni. Nem szándékom most a felett vitatkozni, vajjon a polgári hivatalnokok hivebb kezelői lesznek-e az anyakönyveknek, mint a lelkészek? Mert ha e térre akarnék átmenni, elég lenne csak a mindennapi tapasztalásra mutatnom, mely eléggé igazolja, hogy bármily erős eskü letétele mellett szolgáló polgári hivatalnokok egy jó része a kiadmányozásnál mindig nem hű az igazsághoz, hogy ne mondjam, miszerint meg is vesztegethető. Most csak az a czélom, hogy az anyakönyvvezető lelkész urak figyelmét az anyakönyvvezetés egy nemére t. i. az „összesített anyakönyv“ vezetésére felhívjam.

Nagyon jól tudom, hogy sokak előtt semmi újat sem mondok, mert az anyakönyvek összesítésének egyik vagy másik nemével már ismerősök; csak hogy ritka egyházban

láttam alkalmazva valamelyiket. Pedig tapasztalásból mondhatom, hogy egy „összesített anyakönyv“ a lelkészre nézve megbecsülhetetlen kincs!

Miben áll ez? Mint a név maga mutatja, az anyakönyvek három osztályában *szétszórtan* levő adatoknak *egy könyvbe* összegyűjtése oly formán, hogy az egyház minden egyes tagjára vonatkozó adatokat a születés bejegyzésénél feltaláljam.

Hogyan érem ezt el? Ugy, hogy a legnagyobb ivű papirból készített könyvnek minden egyes oldalát hosszában a következő rovatokra osztom be: *apa neve, anya neve, esketési éve, halála ideje, jegyzetek*. A *születési évszámot* a rovatok közepére irom, elválasztván általa a különböző években születetteket. A *jegyzetek* rovatába pedig, ha vidéki születésű a gyermek, illetősége helyét, ha helybeli, férje, illetőleg felesége nevét.

A könyv készítésének módjára nézetem ez: először, a születettek anyakönyvéből jegyzem be az apa, anya és gyermek nevét — a mint egymásután következnek — egészen a folyó évig. A törvénytelen gyermekek beírásánál az apa rovatát üresen hagyom és csak az anyáét töltöm ki. Ha azonban a gyermek törvényesítve van később, beírom az apa nevét is, megjegyezvén egyuttal a törvényesítés idejét is. — Miután a születési adatokból a szükségeseket bejegyeztem mind, a halottak anyakönyvéből jegyzem a netalán meghaltak neve után azoknak halálozási idejét. Ez által megkönnyítém a házasságok bejegyzésénél követendő eljárásomat, amennyiben azon születettek után, kik korán elhaltak, még azon esetben sem irom az esketés adatát, ha különben mindenben egyeznék is a házasságra vonatkozó adat a születési adatokkal; hanem 1—2 évvel később keresem ugyanazon szülőknél hasonló nevű gyermekét, kinek neve után nincs a halál ideje bejegyezve. Főleg az esketések bejegyzésénél figyeljen az illető, hogy mind a férfi, mind a nő neve után jegyezze be az *esketési évet* és a *jegyeselek* rovatába a *férj, illetőleg neje* nevét. — Részemről még azt is bejegyzem a *vidékről származott házastárs* neve után, hogy *hol született?* Mint szintén *vegyes házasságoknál* — ha helybeliek — bejegyzem, hogy *római* vagy *görög katolikusok*, nehogy ha „családi értesítő“ kell kiadnom, a vidéken született, vagy más vallásu egyházban keresztelt egyének születési adatait is egyházunk anyakönyveiben keressem.

Leírjam-e, hogy mily nagy könnyebbségére szolgál ez a lelkésznek?

Azt hiszem, nem szükséges hosszas ajánlgató szavakkal élnem, ha meggondoljuk, hogy mily időnyereség az, ha csak egy „családi értesítő“ kiállíthatására is a helyett, hogy 3, sőt sok esetben 6 könyvet kellene össze-vissza forgatnom — még akkor sem vagyok benne biztos, ha a sok különböző név nézésén kifáradt szemeim előtt nem siklott-e el talán egy-két családtagra vonatkozó adat? így egy helyen feltalálom a szükséges adatokat és mikor valakinek születéséről tudomást nyertem, ugyanakkor tudom azt is, hogy nős-e? mikor nősült? ki a felesége vagy férje? és hogy mikor halt meg vagy él? — De nemcsak „családi értesítő“-t kell a lelkésznek az anyakönyvekből kiadni, hanem *évenként* ki kell írnia a beoltandók névjegyzékét, a tankötelesek, névsorát, a katonakötelesek sorozatát és időközökben

ki kell adnia az 1877. XX. t. cz. 230. §-a értelmében — bárha díj mellett is (?)! — a kiskoru árva gyermekek keresztleveleit stb. Már most, ha tekintetbe vesszük azt, hogy: a beoltandók kiírásánál 1, a tankötelesek kijegyzésénél (6—15) 9, a katonaköteleseknél 20, az árvagyermek keresztleveleinek kiadásánál 24 évet kell a halottak anyakönyveiben átforgatnom a végett, hogy megtudjam, vajjon ki marad ki közülök elhalálozás folytán? — nem hiszem, miszerint legyen józan gondolkozásu egyén, ki át nem látná az „összesített anyakönyv“-nek megbecsülhetetlen voltát akkor, mikor ily testet-lelket ölü munkától megszabadul oly könnyen, hogy a születés után bejegyezve találja a netáni elhalálozás idejét is. Nem mondom, hogy van idő, mikor könnyen elvégzi e terbes munkát is a lelkész, hogy 20—24 évet átlapozgat nyugodtan, midőn t. i. elég szabad idővel rendelkezik. De nem épen olyankor szokták-e rendszeren meglepni a lelkészt „családi értesítő“-ért vagy árvaügyekben adandó kiadványokért, mikor különben is legtöbb dolga van? Én legalább, míg „összesített anyakönyv“-et nem készítettem, mindig így voltam. — Mondjam-e még, hogy mily könnyen téveszthet ilyenkor az anyakönyvvezető, mikor különben is izgatott, vagy más dolgokkal elfoglalt lelki szemei előtt a sok keresés közben végre összefolynak a betűk? — míg az „összesített anyakönyv“ segélyével nincs az a család, melyről — bármily szélesen kiterjedett legyen is — egy óra alatt képes ne volnék „értesítő“-t kiállítani, csak az apa születési évét tudjam.

De talán azt fogja valaki ellenem felhozni, miszerint óriási munka 100, sőt sokszor ennél is több évekről összeszedni az adatokat egy könyvbe!? Én azt mondom, hogy könnyű; fel sem veszi ezt az illető, csak akarata legyen és lebegjen szemei előtt azon gondolat, hogy ezáltal egy hosszú időre elhárította magától azon kellemetlenségeket, melyek egyszer, vagy másszor e nélkül bekövetkezhetnek, és talán olyan hibától szabadul meg, melyet nagyon drágán kell vala megfizetnie! Nyugodt lélekkel dolgozik; nem erőltetésből vagy kényszerűségből, hanem inkább idő s kedvtöltésből; s mikor készen van, akkor drágán megjutalmazva érzi magát, ha mással nem is, legalább azon megnyugtató öntudattal, miszerint nem vesztegette el idejét, hanem hasznosra fordította. Hogy aránytalanul mily rövid időt igényel e mű készítése: például önmagamhozatom fel. A most 903 lélekkel bíró színér-váraljai egyháznak 1761—1878 tavaszáig vezetett anyakönyveit a múlt nyáron 3 hét alatt összesítettem, pedig ezen kívül egyebet is dolgoztam s még szórakozásra is maradt időm.

Én eddig az anyakönyveknek *legegyszerűbb* összesítéséről szólottam.

Több munkát igényel, de természetesen azután még több könnyebbséget nyújt a *betűrendben* összesített anyakönyv.

Az anyakönyveknek *családonként* való összesítésére nem vállalkoznám; mert ezt csakis „családi értesítő“-k kiadásánál használhatnám s a mellett nagy városokban — hol pedig legtöbbször kell „családi értesítő“-t készíteni — ezt kivihetetlennek tartom; kis helyeken pedig a fentebb leírt *egyszerű* összesítés mellett nem fizeti ki a ráfordított munkát s azon kívül nagyon zavarttá válhatik, ha az anya-

könyvvezető a családi körülményekkel teljesen nem ismerős.

Az anyakönyveknek mondtam egyszerű összesítését bárkinek is jó lélekkel ajánlhatom. A ki követi, tudom, hogy nem bánja meg ráfordított idejét!

Sátor Dávid.

TÁRCZA.

Az erkölcsi és vallási nevelés eszméinek fejlődése a francziáknál.

(Harmadik közlemény.)

(Folytatás.)

Neveljünk természetesen, azaz az emberi, sőt az egyedi természetnek megfelelőleg, alkalmazkodjunk a képzésben az adott szerves erők fejlődési törvényeihez! — oly egyszerű elv, melyre a mai paedagogia méltán vezeti vissza minden törvényét, melyet minden idők paedagogiájának alapul kell vala választani s választott volna is bizonynyal, ha ezzel a közel fekvő igazsággal is nem úgy járt volna az emberiség, mint sok más nagy igazsággal: kereste távol, magasan, mélyen, míg végre magához visszatérve, önmagában feltalálta. S Rousseau előtt ez nem jutott volna eszébe senkinek? — Dehogy nem! Hiszen hogy Ratichiust és Comeniust ne említssem, Montaigne is természetellenességéért tette nevetségessé kora nevelési divatját. De hogy ez legyen a nevelés megváltó igéje „természetszerűség“ erre sem ő, sem más Rousseau előtt nem mert volna gondolni. S maga Rousseau is hiába gondolt volna; irhatott volna ez elvről egész könyvet, ha azt úgy fogja fel, mint a hogy kell azt ma érteni minden paedagogusnak. A végletig kelle vinni valakinek és pedig egy rendkívüli szellemnek ez elvet is, hogy a tulhajtás által oda vonja az embernek figyelmét s felismertesse az abban rejlő nagy igazságot. A nép-souverainitást is a francia forradalom rettenetes torzképében kellett meglátni a világnak, hogy megértse belőle, ami immár kitörölhetetlen eszme a jelenkor tudatából, hogy nem az ember van az államért, hanem az állam az emberért. Ha Rousseau azt hirdeti, amit ma vallunk, hogy a természetesség nincs ellentétben a műveltséggel. sőt emez folytatása, kiegészítése amannak, senki sem hallgat rá; de mert mindazt, ami az emberiségnek vívmánya, büszkesége, hamis kinövésnek, a természet megrontásának declarálja — ilyen hallatlan dolgot már lehetetlen volt meg nem hallani.

És Rousseau oly meggyőződéssel tud beszélni, hogy nehéz neki el nem hinni, amit mond. Az érem egyik lapján annyi érdekest tud mutatni, hogy elfelejtjük tudakozódni a másik lapja után. „Minden jó — így kezdi az „Emil“-t — úgy, amint a dolgok teremtőjének kezéből kikerül és minden elfajul az ember kezei közt. Az ember kényszeríti az egyik talajt, hogy a másikkal termékét növelje, a fát, hogy más gyümölcsöt teremjen; vegyíti az éghajlatokat, az elemeket, az évszakokat; megcsontítja kutyáját, lovát, rabszolgáját; mindent kiforgat magából, mindent eltorzít; kedveli a csodaszülöttet, a szörnyeteget; mit sem akar úgy, ahogy a természet létre hozta, nem magát az embert sem: idomitja ezt is, mint paripáját, a maga kénye szerint vagy divatosan körül nyirbálja, mint kertje fáit szokta...“ S hát nincs igaza Rousseau-nak? Valóban úgy tetszik, mint ha igaza volna; még a vallásos fülnek is kedvére hangzik a mondás, hogy isten csakugyan mindent jónak teremtett. De gondold meg kétszer is, kegyes olvasó, mit hagyál helyben. Ha ez ártatlannak látszó praemissióban jóhiszeműleg megnyugszol, majd meg kell aztán nyugodnod azon conclusióban is, hogy tehát minden nevelés természetellenes; nem szabad zugolódni a Rousseau és iskolája moráljának

azon minden csak nem keresztyéni alapelve ellen sem, hogy az eredeti bűn (peccatum originale) egy képtelen mese, az ember természetből jó, rosszá csak az elnevelés teheti.

S így járna a jámbor olvasó az „Emil“-lel annak kezdetétől végeig: az „édes iz“ alatt nem is sejtené a „mérget“, a „rózsák közt a töviset“ a nagy igazságok közt az elme óriás tévedéseit. Ilyen nagy igazságot mond ki Rousseau, midőn követeli, hogy embert magáért és magának, tehát emberré, nem polgárrá, kell nevelni. De vigyázzunk, e tanács az egoismus moráljának tanácsa, mely nem akar ismerni más kötelességeket, mint a hasznosság elvéből folyókat. Ily módon aztán a felebaráti szeretetet is ki lehet magyarázni önzésből s te bámolni fogsz nyájas olvasó, a bölcseségen, mely az erényeket és bűnöket ilyen szépen testvériesíti s nem ijedsz meg a következőstől, hogy ily módon aztán minden gonoszság igazolva van.

Igen finom a megkülönböztetés, melyet Rousseau a természet, az emberek s a dolgok általi nevelés közt tesz. Az első a mi erőinknek és szerveinknek belső fejlődése; a második és harmadik ez erők és szervek miként használása úgy a mint arra az emberek megtanítanak s a mint tapasztalásból a dolgoktól magunk megtanuljuk. S mert az első nem függ tőlünk, harmonikus fejlődés csak úgy gondolható, ha e két utóbbi alkalmazkodik amahoz. S vajon alkalmazkodik-e? Halljuk csak Rousseaut, mit mond az emberi nevelésről. „Egész bölcseségünk szolgálai előítéletekből áll; — egész életmódunk alárendeltség, máshoz alkalmazkodás, viszatartózkodás. Mint polgár az ember rabszolgaságban születik, él és hal; születéskor pólyába erőszakolják, halála után koporsóba zárják; míg emberi alakját viselte, ugyanigy korlátozzák intézményeink. Dajkák idomitják a gyermekek fejét kívülről, a philosophusok belülről; a karabok némileg mégis szerencsésebbek, mint mi...“ Nincs hát egyéb hátra, mint a harmadik, a dolgok általi vagy a tapasztalás útján nevelés; ez uton valamennyire kiegyezkedhetünk a természettel.

A dajkák ellen irtak már az ókori paedagogusok is. De Rousseau e ritka tanácsnak is új szint tud adni eredeti mondásaival: „Ha nincs anya. nincs gyermek!“ „Ha a vérrokonság hangja meg nem erősödik az együttlét s ápolás által, elnémul az mindjárt az első években s a szív úgy szólván elhal, mielőtt megszületné.“ Így tud adni újszerűséget az anyai kényeztetés ellen annyiszor hangoztatott kifakadásnak, midőn a gyermekről, kiből anyja maga „bálványt csinál,“ azt mondja, hogy az ilyen „parancsol, mielőtt beszélne.“ — Valamint jó dajka csak az anya, úgy jó tanító Rousseau szerint csak az apa lehet. S mert az anyák nem tesznek eleget gyermekeik iránti kötelességeiknek, az apák is felmentve érzik magokat a saját kötelességeik alól, — utalnak az üzletre, hivatalra stb. A gyermeket elküldik nőveldebe, zárdába, iskolába s ide ültetik át a szülei ház iránti szeretetet. Testvérek alig ismerik egymást. Az apai kötelesség mulasztásából így nehezül a családra az átok. A vagyonosabb apa úgy segít magán, hogy nevelőt fogad házához. „Balga lélek, azt hiszi, hogy pénzért fiának apát vásárolhat! Ne család meg magadat: nem tanító az, kit te fiadnak adsz, csak házi szolga s majd fiadból csinál egy másikat szolgát.“

Hanem hát azért a minta-ember „Emil“ mégis csak nevelő keze alatt növekedik, kitől nem kíván többet Rousseau, csak hogy fiatal s maga is jól nevelt legyen, ne pénzért szolgáljon s vagy 25 évig egészen növendékének éljen. Akkor aztán első teendő eltávolítani a gyermeket apjától, anyjától, elvinni falura dajkástól, vagy még jobb valami erdőbe. Csak itt lehet az ilyen természetes embert nevelni,

S nevelkedik is Emil — látszólag magától. Volt gondja Rousseau-nak, hogy olyan gyermeket válasszon, ki testileg lelkileg ép, erőteljes. Na meg aztán előkelő származású és gazdag. Mindezek szükségesek az ilyen specialitáshoz, épen mint a mérsékelt klíma ahoz, hogy spártai módon ápolthassék. Ugyanaz az ideál, mely Locke előtt lebegett, —

csak hogy ez meg van elevenítve. Emil feje nem ösmer főkötőt, sapkát, dereka pólyát, takarót; mozoghat kézzel, lábbal, mihelyt tud. Így aztán tanítja ő maga magát, mielőtt szólni tudna vagy más szavát megértené. Emilt nem szabad *rendes* étkezési, alvási időhöz szoktatni; csak egyre szabad őt szoktatni „hogy semmit meg ne szokják,” érezze magát egészen *szabadnak*, félelmet ne ismerjen. „A gyermekek minden gonoszsága gyengeségből ered; tegyék őket erősökké s jók is lesznek.” Valódi szükségleteiről gondoskodni kell; képzeleti bajaira rá se kell hederíteni. Legjobb sirását észre sem venni; „a gyermek sem szeret hiába fáradni.” A gyermek első könyei kérések; — ha nem ügyelünk rájuk, csakhamar parancsokká lesznek. „A drága játékszerek ép úgy megbénítják Emil természetes öntevékenységét, mint a dajka sok fecsegése, a korai beszélgetés. „Gyermekeknek, kiket korán erőltetnek a beszédre, nincs idejük felfogni azt, amit velök utánmondanak s beszélnek értelem nélkül vagy a mi még rosszabb, adnak nekik magok a beszédnek más értelmet.”

A beszéddel új korszak kezdődik. Most már ez helyettesíti a sirást. S ne törődjünk sokat vele, nem bukik-e el a gyermek, nem üti-e meg magát. Tanuljon szenvedni; erre a tudományra van neki legnagyobb szüksége. Erőinek növekedtével növekedik a kedv is ez erőket megkísérteni s a képesség ezeken uralkodni. Így tanul már gyermekkorában önállóságot. „Az igazán szabad ember csak azt akarja, amire képes, s csak azt teszi, a mi neki tetszik.” A gyermek szabadsága is csak a természetben vagyis saját erőinek mértékében lelje határát; hatalmaskodásának fizikai akadályok vagyis a saját cselekvéséből folyó büntetések vessenek gátat. Sem zsarnokoskodni a gyermek felett, sem annak zsarnokságát túrni nem szabad. „Az engedelmeskedés és parancsolás szavak kitörlendők az Emil szótárából, még inkább a *tartozás* és *kötelesség*; annál nagyobb szerep fog jutni ottan az erő, szükségesség, tehetetlenség, kénytelenség szavaknak. Nem emberi tekintély: vas szükségesség fékezze a gyermeket. Okokkal őt úgy sem győzhetik meg; ehhez nincs még esze. Ezért nem kell az itélni nem tudó gyermek előtt okoskodni erkölcsi dolgokról. „A gyermekek legyenek gyermekek. Tíz éves gyermektől azt kívánni, hogy ítéljen, épen olyan volna, mint azt követelni tőle, hogy legyen őt láb magas. „Ha az engedelmeskedés kötelességéről megakarjátok győzni, erőszakot, fenyegetést vagy a mi még rosszabb, hizelgést és ígéreteket használtok. Az önzés által csábítva vagy az erőszak által kényszerítve szinleli, mintha indokaitok győzték volna meg. Untattátok, megfélemlítettétek, s azt képzétek, hogy meggyőztétek. Így szoktatjátok őt arra, hogy titkos indokait látszólagosok alá rejtse s titeket bolonddá tegyen, jellemét eltakarja. s üres szavakkal kifizessen benneteket.” Vagy ha már valamit tiltanotok kell, tiltsátok azt *visszavonhatlanul*. Itt közélet nincs: vagy semmit sem kell követelni a gyermektől, vagy tartozzék feltétlenül engedelmeskedni. Ha magyarázgatjátok, ő is veszi magának a szabadságot okoskodni követeléstek helyessége és helytelensége felett s erre magatok hatalmaztátok fel.

(Folyt. köv.)

Dr. Bihari Péter.

BELFÖLD.

Nagyfiszteletű szerkesztő ur!

Azt hittem, a kelletlen és minden haszon nélküli szóváltást multkori válaszómmal befejeztem. Igyekeztem mérsékelt lenni s beszélni nyugodtan, a mint szoktam, remélve, hogy egyoldalról a közönséggel szemben a czáfolatot megadom, s más oldalról Molnár urat sem provokálom válaszómmal. Reményem meghiusult és valósággal komikus, hogy

a mint a „Protestáns Hetilap“ legközelebbi számát felnyitom, épen azok a sorok ütődtek szemembe, melyek az „Uj Magyar Sion“-t leczkértetik, gondoltam végre mégis! Mind hasztalan, a belső lapokon ott állt a „Zárszó“ s fájdalom, oly hangon tartva, hogy kezdtem kételkedni, vajjon ezt is nem az „Uj Magyar Sion“-ból vették-e át a t. szerkesztő urak, hogy munkatársaiknak elrettentő példát állítsanak.

Sajnálom a dolgot, már csak azért is, mert Molnár ur mindent összehordva, oly mulatságossá teszi magát, hogy az ember szive megesik rajta. Avagy hasonlítsuk össze az első „Nyilatkozat“-át s ezt a „Zárszó“-t, mennyi confusió, ellentét és főképp mily adag hiuság! A confusiókból egyet: Molnár ur azt hiszi, hogy mi a „Synodalia“ féle cikket folytatjuk, úgy őszintén négy szem közt ugyebár bevallhatjuk, hogy ahhoz egyikünk sem ért. — Ami az ellentéteket illeti, a „Nyilatkozat“-ban felszólal, hogy ha egyedül róla történik említés, elhallgat, de midőn a dunántuli kerületet látja magával és állítólagos szavaival guny tárgyává tenni, hallgatni nem lehet. A „Zárszó“-ban már azt mondja *senkisémet vette volna* T. P. urtól rossz néven, ha megnevezi, hogy nem én vagyok az a „*bizonyos ifju barátom*“ s ez esetben büszke önérettel tette volna kötelességét és kért volna bocsánatot, (Zárszó 7-ik kikezdés), s alább meg újra azt mondja, hogy ha dr. Farkas nem figyelmezteti guny kaczagva, másra hagyta volna a feleletet, nem is álmodván arról, hogy az illető épen ő (Zárszó 9-ik bekezdés). A „Nyilatkozat“-ban tehát a kerületért akar felszólalni, bár magára értette a dolgot, a „Zárszó“-ban már csak figyelmeztetés utján tudja, hogy róla van szó, és a kerület ügyét hagyja másra s a maga bőre mentésére törekszik. — Lehetetlen nem mulatni az ilyen össze-vissza beszéden s lehetetlen nem látni, hogy e confusióval mennyire igazolja a mult cikkemben állításomat. A személyes hiuság meg ott mutatkozik legjobban, a hol azzal az állítással tetszik magának, hogy T. P. ur az én köpenyem alatt harcol ő ellene. — Hát komolyan lehet ilyet mondani? Bezzeg nagyon meg lehetett rökönnyödvé az e szegény soroktól, hogy Molnár urral szemben minden erkölcsi bátorságát vesztve, védő köpenyegre szorult! Vagy tán azt hiszi Molnár ur, hogy Török Pál urnak olyan leventével, mint ő, még sohasem volt dolga! Vagy talán zsenge kora miatt azt gondolta, hogy az öreg ur reszelt vele bajlódni? stb. Én soha sem törtem azon a fejemet, maga irta-e Molnár ur cikkeket vagy más, bár a klaszikus ó-kor történetében való — eddigelé ismeretlen — jártassága szeptet ütött a fejembe; de ép azért más oldalról megvárom, hogy úgy előbbi, mint a mostani cikkem eredetét senkiben másban ne keresse. Igaz, én nekem nincs időm az irány olyan nemében, mint a milyenekben a „Nyilatkozat“, meg a „Zárszó“ iratott — magam gyakorolni, *de biztatás nélkül is képes vagyok megnyomni a pennát és kitalálom, mire kell fektetni a fősúlyt.*

Azután azt a hallatlan felfedezést teszi Molnár ur, hogy én Török Pál urnak szeretett veje vagyok. Az bizony, kedves unokatestvér, a köztünk levő rokoni viszonyt sem tagadtam el, nem hogy azt tagadtam volna, a mire okom van büszkének lenni, t. i. hogy Törökkel közeli összeköttetésben állok. De ki az a hatalmasság, a ki házi gazdának megtiltsa, hogy az ő házában történt dolgok miatt védelmére ne keljen az igaztalanul megtámadottnak, csak azért, mert veje?

Különben Török Pál bátorsága felől ne beszéljünk, itt ugy se mi szolgáltatjuk ki a bizonyítványt.

Molnár ur „Zárszó“-jában még az aranyhid építésével is foglalkozik, a helyett, hogy az egyetem alapjára való aranyok gyűjtésével bajlódnék. — T. P. nyilatkoztassa ki, hogy nem őt értette az alatt az „ifju barátom“ kifejezés alatt s ő t. i. Molnár ur büszke önérettel bocsánatot kér. Ime láthatja mindenki, hogy Molnár urnak sem az egyetem, sem a Synodalia nem fáj, csak azért jajdult fel, hogy neki, egy Molnár Bélának, oly nyilatkozatot adnak a szájába, mint az az „erkölcsi támogatás!“ Ily zaj azért a semmiségért! Ha nem az ő inge volt, minek vette magára. — De hát ő megfutott volna, ha fölépítik a kívánt nyilatkozatában az arany hidat megfutott volna már akkor mikor már „Nyilatkozatában“ egy csomó gorombasággal magát kompromittálta. — Azt is mondja, hogy ő onnét tudta, hogy Török őt érti, mert én mondtam meg neki gunykazagva és idegen, más vallásu vendégeinek jelenlétében. — Hát ha valaki M. urnak azt találja mondani, benne vagy a „Bolond Istók“-ban, de ő csak úgy képes magára ismerni, ha a szerkesztőnek valami közeli ismerőse figyelmezteti reá, szabad lesz-e a cikkirót gorombaságokkal illetnie. — Mondjuk el azonban itt is a valót. Márczius 17-én, tehát négy napra főt. Török Pál ur cikkének megjelenése után hivatásomból folyó kötelességeim teljesítése végett Molnárékhoz mentem. Ebédnél ültek, egyideig magam is beszélgetve, ott időztem, s szóközben minden gunykazaj nélkül azt a megjegyzést tettem: „Benne van a „Protestáns Lap“-ban az erkölcsi támogatásod,“ erre Molnár ur — hogy mást ne említek — azt felelte: „tudom, majd adok rá választ, de nem teszi az öreg ur az ablakba.“ Ezzel, azt hiszem, be van bizonyítva, ő értette magára vagy én vittem bele? Aztán a vendégek sem voltak ott, mert én legalább azokat, kik mindennap nálam étkeznek — mint fizetéses kosztosok — sem idegeneknek, sem vendégeknél nem tekintem. — Hogy pedig Molnár urnak egy közeli rokona már a szóban való találkozás előtt lépést tett az ő cikkének közölhetése végett, azt nem is emlitem. — Jó lesz tehát Molnár urnak a memoriáját jobb rendben tartania.

A mi egyéb van az ő „Zárszában,“ holmi Izraelben való futkosásról, Jupiter villámáról stb. stb. Ezekre nincs mit válaszolnom, majd csak akkor, ha Molnár ur képes lesz ezeket is részletezni. — Karó közé kell már akkor az embernek szorulnia, mikor mentségül ilyenekhez is kapkod.

Hogy mi az ő hitvallása, az nem tartozik reám. — Hanem azokról a klasszikus idézetekről illő lesz még egyszer megemlékezni, azt mondja Molnár ur, hogy ha százszor cikkezem is, sőt még ha becsületemet is Brennus kardjaként a mérlegbe vetem, ő közlött „Nyilatkozatát“ szóról szóra fentartja. — Mint orvosnak alkalmam van ily megátalkodottsággal találkozni, de praxisom megtanított már, hogy mit tartsak az ilyen emberek felől.

Különben a fentebbi passussal ellenkezőleg személyemre halmozott dicséreteit és magas elismerését meg kell köszönnöm és jóakaratu naiv tanácsait igyekezni fogok *kellő értelmök* szerint méltatni. Ezzel a vitát én is mindaddig befejeztem nyilvánítom, míg Molnár ur arra újból alkalmat nem ad, akár magától eredjen az újabb támadás, akár má-

sok biztassák tolla megkeményítésére, sőt esetleg azok a kemény urak is megkaphatják a magukét.)*

Maradok a nagytiszteletű szerkesztő urnak kész szolgálója.

Budapest, 1879. április 17.

Dr. Farkas Kálmán,
orvos-tudor.

A tiszántuli ref. egyházkerület f. é. ápril 19—22. napjain tartott közgyűlésének közérdekű tárgyai.

Békésbányai egyházmegye esperestjévé Szabó János körös-tarcsai lelkész; a heves nagykunsági egyházmegye egyik segédgondnokává Illésy Sándor kisujszállási polgármester választván meg, hivatalos esküjüket a közgyűlés előtt tették le.

A nagyszalontai esperest Osváth Imre lemondása, — ki ily minőségben szint' n két évtizeden keresztül hiven és lelkiismeretesen működött — elfogadtván, helyére új választás rendeltetett. Nemkülönb a debreczeni egyházmegye segédgondnoka Móricz Pál is országgyűlési teendői miatt hivatalától visszalépett. A máramaros-ugocsai egyházmegyében az esperest és segédgondnok a tisztujítás folytán hivatalukról lemondottak; a felső szabolcsi egyházmegye esperestj nek, a buzgó és erélyes Kozma Józsefnek halála bejelentetvén: új választás rendeltetett el.

Második lelkészképeségi vizsgát 17 atyafi tett, u. m. Ács András, Pánczél József, Nyikos Sándor, Nagy József, Kertész István, Kiss Lajos, Szele György, Madarász Lajos, Ambrus Péter Szabó István, Kalmár Viktor, Szatmári Sándor, Saator Dávid, Szondy Géza, Darabánth Gusztáv, Molnár Mihály, Kató Béla. Minden tudományból kitünő osztályzatot érdemelnek: Nagy József, Szele György, és Ambrus Péter.

Első lelkészképeségi vizsgát pedig 14-en tettek, u. m. Kádár Antal, Papp Antal, Matéka József, Hajdu Zsigmond, Nagy János, Marjai Péter, Csák Máté, Bányai László, Klusovszky Endre, Nagy Lajos, Bányai Sándor, Surányi Lajos, Tegze László, Komány Lajos. Minden tantárgyból kitünők: Hajdu Zsigmond és Nagy Lajos.

A dunántuli ref. egyházkerületnek, a magyar prot. egyetem felállítására tárgyában előterjesztett indítványa a legnagyobb lelkesültséggel fogadtatott; s ezen tiszántuli egyházkerület, a testvér ágostai hitvallásu kerületeket is fölhívni óhajtja ezen nagyszerű eszme megvalósíthatása czéljából. — A maga részéről, a többi egyházkerületek e tárgyban kinevezett küldötteivel tanácskozássra, az előmunkálatok teljesítésére egy 5 tagból álló bizottságot küldött ki, mely bizottság tagjai: Révész Bálint püspök, gróf Degenfeld Imre főgondnok, Kiss Áron esperest, Körösi Sándor és Tóth Sámuel főiskolai tanárok. — E fontos tárggyal egybekötöttségben olvastatott Sávary Sós Gábor h.-nánási lakos és országgyűlési képviselőnek püspök urhoz intézett levele, melyben kifejezvé, hogy lelkének főóhajtása levén, hogy Debreczenben, a magyar és édes testvére, a székely nép nemzeti s állami élete s fenmaradása s nemes értelembeeni független szabadsága érdekében különleges — specifícus — és önkormányzatu protestáns magyar egyetem állíttassék fel

*) A vitát e lap hasábjain befejezettnek nyilvánítja a szerkesztő A reá tett czélzást pedig agyonhallgatja. Igy jobb. Jóó.

magyar és székely önkéntes adakozás utján, e czél eléréséhez gyenge erejétől telhető anyagi segélyvel hagyomány — legatum — alakjában törekszik járulni; s oly tőkét fog e czélra hagyományozni, hogy azonnal évenkénti 2000 és esetleg 2500 frt kamat jövedelme elégséges lesz egy tan-szék fentartására. — A nemes lelkű ajánlat hálás köszö-nettel és elismeréssel fogadtatott.

T.

(Folyt. köv.)

Adakozás.

A Debreczenben felállítandó „Magyar Prot. Egyetem“ javára, Debreczenben 1879. év ápril 19—22. napjain tar-tot egyházkerületi közgyűlés alkalmával egyelőre tett aján-latok: Révész Bálint 100 frt, Kiss Áron 50 frt, Csanálosi György 50 frt, Nagy István nagyváradi lelkész 50 frt, Pap Károly püspöki lelk. esp. 100 frt, Szilágyi Lajos 50 frt, id. gr. Ráday Gedeon békésbányai s. g. 100 frt, Horthy István 1000 frt, Fráter Imre 200 frt, Ujfalusi József 200 frt, Ri-toók Zsigmond 200 frt, Simonffy Imre 200 frt, Illésy Sán-dor 50 frt, Nagy Pál 25 frt, Nyíry Péter 25 frt, Doktor János 15 frt, Kántor Sámuel 25 frt, Czelder Márton 20 frt, Nemes Benjámín 20 frt, Lukács Ödön 40 frt, Peterdy Ká-roly 20 frt, Lukács Dániel 50 frt, Szabó Mihály (H.-M.-Vásárhely) 15 frt, Gönyey P. Károly 25 frt, Pápai Imre 50 forint, Osváth Imre 25 forint, — Segesvári József 25 frt, Némethy Lajos 25 frt, Szeél Kálmán 20 frt, Illyés Bá-lint 25 frt, Tóth Antal 20 frt, azon hozzáadással, hogy mi-vel Debreczent a kollegium tette azzá ami, és az egyetem fogja azzá tehetni, a mi leghőbb kívánat; végrendekezni a a kollegium és egyetem javára tartotta és tartja köteles feladatának. Szabó János 100 frt. Összeg: 3100 frt. Eze-ken kívül egy tanári szék felállítására Soós Gábor a h.-nánás-dorogi v. kerület országgyűlési képviselője, halála ese-tére felajánlotta évenként 2000 frttól 2500 frtig jövedel-mező összes vagyonát.

Végrendeletileg intézkedett Papp Gábor érmelléki es-peres is az egyetem javára.

Ugyancsak a Debreczenben felállítandó protestáns egyetem javára dr. Farkas Kálmán ur 30 frtot küldött, — mely összeget főt. és ngs. Révész Bálint püspök urhoz juttatott el

a szerkesztő.

A szegedi ref. egyház és lelkész részére folytatólag ada-koztak,

a Prot. Hetilap szerkesztőségénél:

A bagaméri ref. egyház az egyház részére 5 frt; az egyházi hivatalnokok részére 5 frt. Bartha András ref. lel-kés Kis-Kerekiben a lelkész részére 1 frt. A kunhegyesi dalárda az árvizkárosultak javára rendezett hangverseny jövedelméből elnöke nt. Rácz Miklós ref. lelkész ur által 50 frtot küldött oly feltétel mellett, hogy az három részre osztva, a szegedi ref. egyház, lelkész és tanítónak adassék. Ez összeget az egyenlő felosztás szempontjából említett beküldő ur 1 frttal pótolta s így az 51 frtból egy-egy rész-re fog esni 17 frt. Szőke János ref. lelkész Ér-Mihályfal-ván, a lelkész részére 1 frt.

Jó hír a szegedi két protestáns egyház részére.

Két felhívást. egyet Berlinbe a „*Neue ev. Kirchenzei-tung*“-ba, a másikat Stuttgartba az „*Evang. Sonntagsblattba*“ irtam a fentirt egyházak érdekében. — Az első a lap 14. számában egész terjedelmében, a másik kivonatban jelent meg. — Eredmények?

A Sonntagsblatt eddigelé már 419 márkát tetteleg el is küldött a szegedi két protestáns egyház részére.

A „N. E. K.“-ban eddig befolyt 163 márka. Az adako-zás ez utóbbi helyen még foly.

Ennyit vizsgálatására a szenvedőknek!

Láng Adolf,
evang. alesperes.

RÖVID KÖZLEMENYEK.

A királyi pár ezüst menyegzője, Debreczenben is megünnepeztették a különböző hitfelekezetek templomaiban. A ref. nagytemplomban K. Tóth Mihály lelk. tartott a felséges ünnepélyhez méltó szép imát.

Jogbölcsész. Ahrens H. után hallgatói részére vezér-fonálul dolgozta Tóth Ferencz, a reformátusok debreczeni főiskolájában bölcészettanár. Debreczen nyomtatott a város könyvnyomdájában. 1879. Mint szerző az előszóban előre-bocsátja, ezen műve kinyomatása által tanítványait akarta a fáradalmas és idővesztő irástól megkímélni. A tanítványok bizonyára hálás elismeréssel fogadják e művet, mely köny-nyen érthető s igazi jó magyaros irálylyal tárgyalja a tuda-mány elvontabb tételeit is.

Ujjonnan választott lelkészek. Tiszt. Sipos Imre erdő-gyarakai ref. lelkész az április 2-ik napján Nagy-Szalontán tartott egyházmegyei gyűlés alkalmával a belényesi egyház küldöttei által lelkészül hivatván meg, a meghívást elfogadta s ápril 24-én Belényesen lelkészi hivatalát elfoglalta. — **Kösa Ede** nagykárolyi ref. segédlelkész f. hó 17-ik napján Jármiban közfelkiáltással rendes lelkészsé választatott meg. A választáshoz szerencsét kívánunk a jármii gyülekezetnek; az ifju lelképásztornak pedig boldog életpályát s hivei közötti buzgó lelképásztori munkájára Istennek bő áldását.

A kecskeméti ref. egyház presbyteriuma Fördös Lajos lelkész indítványára azt határozta, hogy a jogakadémia to-vábbi fentartásához nem járulhat, — miről Kecskemét váro-sát és a dunamelléki egyházkerületet értesíteni fogja. Így olvastuk azt a „Pester Lloydban.“

Döllinger, az ó-katholikus mozgalom megindítója, újabb hírek szerint visszatér a római egyházba. Talán nemcsak a pápává lett Pecci bibornok iránt érzett baráti jóindulat kész-teti őt e lépésre; hanem nem kis részben okozza az ó-kat-holikus mozgalom tapasztalt sikertelensége is.

Az „Osservatore Romano“ a Vatikán hivatalos lapja 1879. évi 47. számában egy rendeletet tesz közzé, mely által a pápa nevében több könyv a tiltott könyvek lajstro-mába soroztatik. Ezen könyvek közt olvasható Dr. Dittes Frigyesnek a bécsi paedagogium igazgatójának: „A lélektan tankönyve“ czimű műve is. Ha az ily könyvek is tilalom alá esnek, akkor nagyon sok dolga lehet a lajstrom vezetőknél.

Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos: **Joo István.**

Főmunkatársak:

Tóth Sámuel.

Békési Gyula.